

УДК 378

О.О. ПЕЙЧЕВА,

*старший викладач кафедри іноземних мов
Бердянського університету менеджменту і бізнесу*

Р.В. КЕЛЕМБЕТ,

*старший викладач кафедри іноземних мов
Бердянського університету менеджменту і бізнесу*

СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЙ УСПІХУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У НЕМОВНОМУ ВНЗ

Стаття присвячена створенню ситуацій успіху на заняттях з англійської мови. Автори розкривають сутність поняття «ситуація успіху», а також значення ситуації успіху для особистісного розвитку фахівця.

Ключові слова: успіх, ситуація успіху, створення ситуацій успіху, особистісно-орієнтований підхід, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Якісна підготовка майбутніх фахівців, яка в подальшому в змозі забезпечити їхню успішність у професійній діяльності, вимагає створення умов для розкриття й саморозвитку потенціалу студентів, тобто їхніх внутрішніх сил і здібностей, що сприяють безперервному розвитку й самореалізації. Тому виникає потреба створення у процесі професійної підготовки ситуацій успіху, які спрямовані на розвиток професійних якостей, рефлексії, несуть інформацію про реальні досягнення в діяльності, створюють умови для формування адекватного рівня домагань, здібностей відповідально приймати рішення, уточнювати й коригувати цілі й завдання особистісного розвитку, задовольняють потребу в набутті вмінь професійної діяльності.

Аналіз останніх публікацій. Категорії успіху й життєвої успішності людини, у тому числі професійної, є предметом дослідження філософії (В. Бакштановський, М. Вебер, В. Михайличенко, Ф. Ніцше, О. Романовський, Ю. Согомонов, С. Хук, В. Чурилов, Ф. Шиллер, Е. Фромм та інші), психології (Ст. Аткинсон, Л. Виготський, С. Гроф, А. Маслоу, Д. Маккелланд, Х. Хекхаузен та інші), соціології (К. Девіс, Е. Дюркгейм, У. Мур, Т. Парсонс, П. Сорокін, У. Уорнер та інші), соціальної роботи (Б. Трейсі, Н. Хілл, В. Ядов та інші). У педагогіці окремі аспекти зазначеної проблеми розглядалися в працях П. Блонського, Дж. Дьюї, А. Макаренка, М. Монтессорі, К. Роджерса, В. Сухомлинського, Р. Штайнера, С. Френе та інших. Прийоми створення педагогічних ситуацій успіху досліджували А. Белкін, Л. Єгорова, Г. Ксензова, В. Пітюков, М. Поташник, С. Смирнов, Т. Шамова, Н. Щуркова та інші. Однак у методичній літературі недостатньо ґрунтовно, на нашу думку, висвітлено методи і прийоми створення ситуацій успіху на заняттях з іноземної мови у немовних ВНЗ, що і зумовило доцільність і мету такого дослідження.

Виклад основного матеріалу. У тлумачних словниках успіх розглядається як «досягнення (значні) в роботі, позитивні наслідки; суспільне визнання досягнень», тобто як позитивний результат будь-якої справи, досягнення в будь-чому, а успішний – той, хто дає позитивні результати, досягає успіху.

Розглянемо докладніше класифікацію Г. Тульчинського, який виділяє форми успіху. Відповідно до цієї класифікації, перший тип успіху – соціальне визнання, статус людини в суспільстві, основою якого є прагнення людини до підвищення рівня домагань, придбання со-

ціального статусу, позитивної соціальної оцінки особистісних досягнень. Слід зазначити, що в студентському віці особистість прагне не стільки до досягнення навчальних результатів, скільки до схвалення з боку значущої для неї соціальної групи. Тому успіх, усвідомлений і пережитий в колективі, може розглядатися як знайдений особистістю соціальний статус, що сприяє формуванню в студента соціально-прийнятних способів емоційного реагування. Другий тип успіху – життєве покликання, при його усвідомленні значущі не результати, а сама діяльність. А от третій тип успіху – це подолання труднощів (бар'єрів), що іноді набуває форми установки на подолання самого себе; й здійснюється на межі можливого, якщо підкріплюється хоча б малим, але соціально-значущим визнанням. Такий успіх є потужним стимулом виховання особистості [6]. Таким чином, у проведеному дослідженні спираємося на дослідження І. Глазкової [2], яка говорить, що подолання бар'єрів оптимального рівня складності створює підґрунтя для подальших успіхів того, хто їх долає.

А. Белкін з педагогічної точки зору розглядає ситуацію успіху як таке цілеспрямоване й організоване поєднання умов, за яких створюється можливість досягти значних результатів діяльності як окремо взятої особистості, так і колективу в цілому. Це результат продуманої, підготовленої стратегії і тактики вчителя [1, с. 31].

М. Ксензова вважає, що ситуація успіху – це така ситуація, у результаті якої дії, що здійснює людина, приводять до почуття задоволення за свої досягнення, гордості за свою працю. Подібна обстановка неможлива без мотивації досягнення успіху» [3, с. 39].

Р. Мірцхулава і В. Ботов [4] ситуацію успіху розглядають як ситуацію переживання, перебуваючи в якій школярі відчувають почуття радості, гордості й внутрішнього задоволення. Причому в різних педагогічних ситуаціях простежується переживання різних почуттів, тоді як у ситуації успіху вони незмінно мають позитивний характер.

В основі багатьох ситуацій успіху, запропонованих А. Белкіним, перебуває радість. Ш. Амонашвілі називає майбутню радість «пальним», від якого «загоряється» інтерес до навчання в очах дитини, що «впливає на високі результати в навчанні».

Ми вважаємо, що успіх на занятті є результатом продуманих викладачем стратегій заповнення і подолання бар'єрів навчальної діяльності, а також відповідних тактик, що використовуються для досягнення певної мети. При цьому тактику розуміємо вслід за І. Глазковою, як сукупність методів і прийомів.

Таким чином, успіх у процесі професійної підготовки виступає як складне поняття, що поєднує викладача і студента в докладанні спільних зусиль до його досягнення, є результатом цієї планомірної й активної навчальної взаємодії. Крім того, успіх студента залежить більшою мірою від соціального оточення, від ситуації, створюваної викладачем, а також від того, якого роду бар'єр є її підґрунтям.

Ситуація успіху допомагає майбутньому фахівцеві освоювати нові способи діяльності, стимулює активність й сприяє усвідомленню й вдосконаленню образу «Я» відповідно до професійних вимог. У ситуації успіху майбутній фахівець опиняється перед вибором мети, засобів її досягнення, що сприяє розвитку відповідальності за прийняття рішення в здійсненні певних дій, підвищенню рівня досягнень, домагань, самооцінки; формуванню оптимістичної перспективи щодо результатів діяльності; гуманістичної професійної позиції; вихованню установки на співробітництво із суб'єктами педагогічного процесу. Водночас ситуація успіху дає можливість майбутньому спеціалісту будь-якої галузі пережити радість, задоволення від того, що особистісні досягнення в професійному становленні визнані іншими студентами особистих уявлень і потреб.

Ситуація успіху-неуспіху переходить із засобу в педагогічну умову активізації процесу професійної підготовки в тому випадку, якщо відбувається зміна позиції студента в педагогічному процесі: з об'єкта засвоєння знань він має стати суб'єктом, що самостійно ініціює свій професійний розвиток, проявляє стійку потребу в розвитку готовності до професійної діяльності. Викладач не стільки вчить, скільки подає ціннісний спектр у засвоєнні знань, створює умови для отримання знань, для освоєння різноманітних професійно-значущих видів діяльності, сприяє розвитку мотиву досягнення успіху і подолання труднощів.

Слід зазначити, що рефлексивність діяльності студента стимулює його самоаналіз, оцінку свого «Я», тобто об'єктом самопізнання стає власне «Я». Тож можемо визначити, що рефлексія є необхідним компонентом для досягнення успіху особистості у соціальних відносинах.

Соціальними орієнтирами досягнення успіху для людини переважно виступають очікування значущих інших, їхні оцінки і ставлення до того, яким чином відбувається діяльність цієї особистості. Такі оцінки можна визначити як зовнішні чинники рефлексії, що визначають ступінь задоволення особистості собою згідно зі ставленням до неї з боку інших. Внутрішніми рефлексивними чинниками є власні думки, особистісні якості, емоційні стани, актуальні й потенційні можливості тощо, аналіз яких теж сприяє корекції власної діяльності. Таким чином, можна розглядати рефлексивні акти як єдність аспектів: інтелектуального (сукупність знань про себе, про інших, про особливості певної діяльності), емоційно-ціннісного (інтерпретація цих знань на основі особистісно активних цінностей і формування на основі цієї інтерпретації власного ставлення до себе та світу), регулятивного (здатність людини регулювати власну діяльність, ставлення до себе та інших й прогнозування ймовірних реакцій на власну поведінку згідно з виокремленням актуальних елементів очікування інших і власних цінностей, знань, бажань).

На думку І. Глазкової та О. Резван, рефлексія залежить від усвідомлення проблеми (бар'єру) і спрямування мислення та дій на корекцію руху до цілі. Цю думку продовжує Л. Рибалко, яка стверджує, що реагування суб'єкта на бар'єри виявляється по-різному: в одному випадку він може долати їх, іти вперед, не зупинитися, а в іншому – «зламатися» [5, с. 115–116].

Відповідно до поставленої мети, зупинимось на методах і прийомах, використання яких на заняттях з гуманітарних дисциплін, зокрема іноземних мов, сприяють подоланню різного роду бар'єрів іншомовної діяльності саме шляхом забезпечення успіхів суб'єктів цієї діяльності.

Приєм «Крісло успіху» спрямований на позитивне сприймання свого майбутнього, на розвиток впевненості у власних силах, мотивацію діяльності. У центрі аудиторії було розташоване чарівне «крісло успіху». Викладач пояснював, що той, хто у нього сідає, – стає успішною, впевненою у своїй силі людиною. Гравець сідає у крісло і розповідає про свої майбутнє, про свою професію, про свій життєвий успіх, як він до нього прийшов. Закінчує він словами «Я успішна людина, я займаюсь улюбленою справою. Я впевнений у своїх силах, мої мрії здійснюються, мої плани реалізуються. Я щасливий, я відкритий до розвитку, моє життя таке, яким я його створюю».

Приєм *авансування*, що передбачав підхід до студента з оптимістичною гіпотезою, вірою в його здібності та успіхи, проектував поведінку студента, який намагався виправдати очікування. Авансування трансформувалося у прийом емоційного стимулювання студентів, що супроводжувалося такими висловлюваннями: «У тебе..., тому що ти такий...»; «Твої здібності такі, що у тебе обов'язково буде...»; «Ти такий..., а тому обов'язково...».

У процесі проведення експерименту ми також звернули увагу на те, що студенти не завжди могли з першого разу подолати певний бар'єр, і, відповідно, це викликало небажання діяти. У такому випадку доречним було *пояснення неуспіху дією певного нестабільного фактора*, наприклад: «Ти не зміг, і це цілком закономірно, адже над цією темою ти працював мало і несистематично». Такий прийом вважаємо вдалим, оскільки він не призводить до безпорадності, не знижує самооцінку, і в ньому міститься порада для подальшого подолання бар'єра.

Здійснення рефлексії у ході роботи над помилками після контрольних заходів сприяє не лише зменшенню їх повторюваності, але й налаштовує студента на аналіз причин неуспіху. Для цього варто запитати у самого себе: «Чому не вийшло?», або навпаки, якщо оцінка була високою – зафіксувати успіх, запитавши самого себе: «Що сприяло моєму успіху?». Відповідь на ці прості питання може містити багато варіантів: від аналізу конкретних розумових дій (процес мислення) до усвідомлення результатів свого способу життя (наприклад, запізнення на заняття, результатом чого стало невстигання).

Вправа «Дипломатичний прийом». Викладач пропонує всім стати в коло й розрахуватися: «Перший-другий, перший-другий... тощо. «Всі перші номери набувають у грі статусу «іноземних гостей», а другі номери – «дипломатичних працівників». Задається такий сценарій: «Ви зустрічаєте в аеропорті іноземного гостя із дружньої країни. Впродовж п'яти хвилин необхідно зробити так, щоб ваш гість відчув себе комфортно, у центрі уваги й турботи». Фіксуючи час, члени групи розбиваються на пари й у кожній парі починається розмова. Після закінчення п'яти хвилин у групі обговорюються такі питання: «Хто з іноземних гостей відчув до себе щирі й теплу увагу?»; «Про що ви говорили?»; «У розмові вам було вільно або ви

були збентежені?» тощо. Вправа закінчується, якщо викладач бачить, що учасники групи стали більш вільними й розкутими в діях і словах, у них потеплішали очі, а в групі виникла дружнєлюбна атмосфера. Звичайно вона займає приблизно 10–15% загального часу заняття.

А от гра «Прес-конференція» вимагає попереднього поділу групи на команди, одна з них – «кореспонденти» – представники різних засобів масової інформації, інша – співробітники фірм, які випускають певну військову продукцію. «Кореспонденти» продумували питання, які планували поставати в процесі гри. «Спеціалісти фірм» вивчали навчальну інформацію з метою підготувати свої виступи так, щоб зробити рекламу своїй фірмі й зацікавити потенційних клієнтів. На самому занятті, після «відкриття» прес-конференції організатори гри, «кореспонденти» брали інтерв'ю в «представників фірм», які розповідали про досягнення своєї фірми, висловлювали особисті судження, давали власну оцінку техніці.

У грі «Детективи» організатором гри виступав викладач, який готував навчальний текст. Але перед тим, як роздати його, він називав тільки заголовок і пропонував учасникам майбутньої гри висловитися щодо можливої проблематики тексту. Після цього група розбивалася на дві команди. Одна команда одержувала текст, у якому були відсутні досить важливі поняття, без яких розуміння змісту ускладнене (важливі слова заклені). Друга команда мала повний текст. Члени першої команди після прочитання тексту ставили такі питання щодо змісту, щоб, одержавши відповідь від другої команди, заповнити відсутню інформацію. Головними вимогами до цього завдання було чітке формулювання питання й конкретні відповіді на нього. Після завершення роботи відбувався обмін думками, що дозволяв глибше й ширше обговорити проблему тексту.

Результати проведеного експериментального дослідження, дозволяють говорити, що при створенні ситуації успіху-неуспіху необхідно враховувати розвиток здібностей рефлексії. Для особистості з низьким показником розвитку рефлексії (нерефлексивні особистості) необхідне досягнення успіху. «Нерефлексивні» особистості поділяються на дві категорії: охочі досягти успіху, але не знають, як це зробити, і такі, що уникають відповідальності і зусиль. Для особистості з розвиненими здібностями рефлексії, «особистості рефлексії» неуспіх є дійовим чинником самовизначення в професійній діяльності, так само, як і успіх. Швидше, можна говорити про те, що неуспіх є проміжним етапом досягнення успіху. Переживання успіху приходить тоді, коли зумієш подолати себе, своє невміння, недосвідченість. Невдача розглядається як урок, з якого необхідно зробити висновок, здобути певні знання, уміння і навички, здійснювати самостійний пошук рішень. Мотив досягнення пов'язаний з перетворенням образу «Я».

З урахуванням індивідуальних особливостей виділяємо такі варіанти підготовки до діяльності в ситуації успіху-неуспіху:

- для студентів з високим рівнем важливо ускладнювати зміст ситуації успіху-неуспіху для вдосконалення навичок і активності;
- з середнім рівнем – розвиток навичок самостійного розвитку готовності до професії і подолання труднощів;
- для студентів з низьким рівнем – створювати умови для усвідомлення необхідності даного процесу в професійній підготовці, розвивати інтерес до цього процесу.

Правила створення ситуації успіху-неуспіху:

1. Для студентів, що не визначилися (нерефлексивних), викладачем створюється ситуація успіху як формування інтересу до процесу професійної підготовки, далі – неуспіху як мотиву в пошуку способів подолання труднощів, що є переходом до успіху, а потім ситуація успіху-неуспіху як чинник професійної підготовки.

2. Для студентів, що визначилися (рефлексивних), створюються ситуації успіху-неуспіху залежно від рівня професійного і особистісного розвитку. Неуспіх є проміжним результатом в досягненні успіху. Успіх для цих студентів необхідний при освоєнні нових функцій діяльності фахівця.

3. Ситуації успіху-неуспіху створюються як індивідуально для конкретного студента, так і в групі. Індивідуальну форму організації ситуації успіху-неуспіху найчастіше використовують на практиці або на навчальних заняттях (практикумах, семінарах).

4. До групи включаються студенти різного рівня професійної підготовки. Це дає свої плюси: виявляється феномен взаємозараження позитивними емоціями в діяльності, що стимулює студентів до процесу професійної підготовки.

5. Можливе створення ситуації успіху-неуспіху для студентів конкретного рівня професійної підготовки. У цьому випадку діяльність викладача має бути спрямована на розвиток умінь і якостей на основі самопізнання, саморозвитку, самореалізації; уточнення уявлень про професію (формування професійних переваг).

Отже, заняття з іноземної мови є платформою створення безлічі ситуацій успіху, в основі яких закладені глибинні позитивні переживання за типом «справджена радість»; «несподівана радість»; «радість пізнання»; «загальна радість», де переживання тими, хто навчається, радості виступає як провідна спонукальна сила до успіху.

Перспективу подальшої розвідки вбачаємо в обґрунтуванні педагогічної технології створення ситуацій успіху на заняттях з іноземної мови у немовному ВНЗ.

Список використаних джерел

1. Белкин А.С. Ситуация успеха. Как создать ее: книга [для учителя] / А.С. Белкин. – М.: Просвещение, 1991. – 176 с.
2. Глазкова І.Я. Компетентність майбутнього вчителя у запобіганні та подоланні педагогічних бар'єрів: монографія / І.Я. Глазкова. – Бердянськ: Вид-во О.В. Ткачук, 2013. – 416 с.
3. Ксензова Г. Механизм самоопределения школьника / Г. Ксензова. – М., – 1990. – 234 с.
4. Минович М.И. Опережающая педагогика в техногенном обществе / М.И. Минович, Л.И. Шрагина // Техника будущего. – 1994. – №1–2. – С. 54–58.
5. Рибалко Л.С. Акмеологічні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Рибалко Людмила Сергіївна. – Х., 2008. – 457 с.
6. Тульчинский Г.Л. Разум, воля, успех: о философии поступка / Г.Л. Тульчинский. – Л.: ЛГУ, 1990. – 216 с.

References

1. Belkin, A.S. (1991). Situatsiya uspekha. Kak sozdat' yeyo [Situation of success. How to Create It]. Moscow, Prosveshchenie. 176 p.
2. Glazkova, I.Ya. (2013). Kompetentnist' maybutn'ogo vchitelya u zapobiganni ta podolanni pedagogichnikh bareriv [Competence of future teachers in preventing and overcoming educational barriers]. Berdyans'k, O.V. Tkachuk Publ., 416 p.
3. Ksenzova, G. (1990). Mekhanizm samoopredeleniya shkol'nika [Mechanism of a schoolchild selfdetermination]. Moscow, 234 p.
4. Mirovich, M.I., Shragina, L.I. (1994). Operezhayushchaya pedagogica v tekhnogenom obshchestve [Forward pedagogy in technogenic society]. Tekhnika budushchego [Technology of the future]. No 1-2, p. 54-58.
5. Ribalko, L.S. (2008). Akmeologichni zasadi profesiyno-pedagogichnoi samorealizatsii maybutn'ogo vchitelya: dis. Dokt. ped. nauk: 13.00.04. [Acmeological principles of professional teaching future teachers self: Dis. Dr. ped. Sciences: 13.00.04]. Kharkiv, 457 p.
6. Tul'chinskiy, G.L. (1990). Razum, volya, uspek: o filosofii postupka [Reason, Will, Success: Philosophy of Concession]. Leningrad, Leningrad State University, 216 p.

Статья посвящена созданию ситуаций успеха на занятиях по английскому языку. Авторы раскрывают сущность понятия «ситуация успеха», а также значение ситуации успеха для личностного развития специалиста.

Ключевые слова: успех, ситуация успеха, создание ситуаций успеха, личностно-ориентированный подход, профессиональная подготовка.

The article is devoted to creation of success situations at lessons of English. The essence of «situations of success» has been defined by the authors. The meaning of situations of success for future specialists' personal fulfillment has been disclosed in the article.

Key words: success, situation of success, creation of success situations, personality-oriented approach, professional training.

Одержано 28.01.2016.